

НІЗАМ АЛЬ-МУЛЬК: ВНЕСОК У ЗМІЦНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІСЛАМУ

(Яковець О. Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Антощак М. М., кандидатка історичних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день Іслам – це потужна світова релігія і кількість мусульман у світі коливається в межах 1,1 - 1,8 мільярдів осіб, що робить його другою за чисельністю віруючих релігією в світі після Християнства. В межах сучасної України іслам відіграв значну етноформуючу роль у житті деяких народів, які проживали на українських землях – кримських татар та ногайців. Через тісну багатовікову взаємодію українців з мусульманськими народами, ми маємо певні відомості про Іслам та його історію, а також в загальних рисах знаємо про діячів ісламського світу, що своїми рішеннями та діями вплинули на хід історії. Тож є доцільним ближче познайомитися з ісламським світом та його представниками, аби краще зрозуміти світову історію взагалі, та українську зокрема. Одним із таких діячів був візир Сельджукської імперії Абу Алі аль-Хасан ібн Алі ібн ісхак ат-Тусі, більш відомий під прізвиськом Нізам аль-Мульк.

Ступінь досліджуваності проблеми. Дана тема не є популярною серед українських вчених в галузі історії, філософії чи релігієзнавства. Так склалося тому, що по-перше: чи не єдиним джерелом, яке містить відомості про Нізам аль-Мулька є твір “Сіясат-наме”, написаний ним же в 1091-1092 роках. Тож, через недостатню кількість джерел ця тема є досить маловивченою.

По-друге: він безпосередньо не вплинув на перебіг історичних подій на українських землях, бо вони не входили в сферу впливу Сельджукської імперії. Проте, в ході дослідження нам вдалося знайти історичну літературу, що проливає світло на постать особи, що нас цікавить. Серед досліджень можна виокремити працю С. Нефьодова “Війна та суспільство. факторний аналіз історичного процесу. Історія Сходу”. Звернення до цієї праці та до “Сіясат-наме” в перекладі Б. Заходера, сприяло проведенню ґрунтовного аналізу теми даного дослідження.

Метою дослідження є визначення ролі Нізам аль-Мулька в Ісламі та надання оцінки його діям, що сприяли зміцненню та розвиткові цієї релігії.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи аналізу, об’єктивності, неупередженості, цілісності світоглядного та методологічного плюралізму. Для вирішення завдань, поставлених у дослідженні, було використано низку історичних методів: системного аналізу, історико-генетичного аналізу, компаративного вивчення. Важливим методом дослідження стала сучасна герменевтика як засіб тлумачення не лише текстів, а й богословських дискурсів.

Сутність дослідження. Абу Алі аль-Хасан ібн Алі ібн ісхак ат-Тусі народився приблизно в 1008 році (деякі дослідники ще визначають імовірну дату народження Нізам аль-Мулька в проміжку між 1017-1020 рр., але з багатьох причин вона видається неправдоподібною) поблизу міста Тус в провінції Хорасан. Отримав гарну освіту. Був чиновником в урядах різних правителів, але став

відомим, коли був прийнятий на службу правителем Хорасану Чагри беєм. Він став атабеєм (наставником) сина Чагри бея і майбутнього султана Сельджукської імперії – Алпарслана. У 1063 році, після того, як Алпарслан, ставши султаном, стратив попереднього візира за його злочини, зайняв посаду головного візира Сельджукської держави [1, с. 443].

У той час, коли Нізам аль-Мульк став візиром, ісламський світ роздирали смути та розбрат. Велика кількість сект, що підточували єдність ісламської умми, стрімко набирали силу і починали загрожувати існуванню Ісламу в його первозданному вигляді. Секті фатимідів навіть вдалося створити свою державу на території північної Африки. В Хорасані набирала силу секта батинітів. У цій ситуації Абу Алі аль-Хасан ібн Алі, будучи щирим мусульманином-сунітом, робив усе можливе для розвитку та зміцнення своєї віри, а також вів жорстоку боротьбу з батинідами та іншими ісмаїлітськими сектами по всій країні. Ця боротьба велася за допомогою меча і пера, тобто силами армії з одного боку та мусульманських вчених з іншого. Його соратниками в цій боротьбі стали видатні вчені ісламського світу Абу Хамід аль-Газалі, Омар Хаям та інші.

Одним із наймасштабніших внесків Нізам аль-Мулька в цю боротьбу можна вважати його ініціативу по будівництву навчальних закладів (медресе) на підконтрольних імперії територіях. За короткий строк такі медресе були побудовані практично в кожному місті: Багдаді, Нішапурі, Басрі, Ісфахані, Гераті та в багатьох інших. Вони увійшли в історію, як медресе “Нізаміє”. Для викладання в цих закладах запрошувалися відомі вчені ісламського світу: аль-Газалі, аль-Джувейні, Абу Ісхак Ширазі та інші. Для комфортного навчання були створені всі умови. При медресе були організовані великі бібліотеки. Студентам було організоване безкоштовне харчування та проживання. Медресе стали центрами відродження Ісламу. Багато видатних ісламських вчених були випускниками цих закладів.

Основні висновки. Нізам аль-Мульк обіймав посаду візира майже 30 років. Цей час був “золотою добою” в історії Сельджукської імперії. Реформи цього державного діяча сприяли розвитку країни в усіх сферах життя. Особливої поваги заслуговує його любов до науки, яку Нізам аль-Мульк всебічно підтримував і розвивав. Незадовго до своєї загибелі йому вдалося зупинити розвиток ісмаїлітської секти батинідів і звести нанівець її вплив на землях Сельджуків. Це безумовно сприяло зміцненню і розвитку ісламської релігії. Тож з усього вище зазначеного можна зробити висновок, що Нізам аль-Мульк був і залишається одним із найвидатніших діячів ісламського світу. Нізаму аль-Мульку була відведена роль захисника Ісламу та покровителя науки, з допомогою якої він боровся з тими хто підривав єдність мусульманського світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нефьодов С. О. Війна та суспільство. факторний аналіз історичного процесу. Історія Сходу/ С. О. Нефьодов. Москва: Територія майбутнього, 2008. С. 443-445.
2. Нізам аль-Мульк – найвеличніший візир ісламського світу: <https://islam.kz/ru/articles/istoriya-i-biografiya/nizam-al-mulk-velichaishii-vizir-islamskogo-mira-418/#gsc.tab=0> (дата звернення: 12.02.2022).